

N. ADĂNILOAIE, DAN BERINDEI, REFORMA AGRARĂ DIN 1864

Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 364 p.

Reforma agrară din 1864 se înscrie în istoria României ca unul dintre cele mai importante evenimente care au stat la temelia consolidării statului nostru național. Acestui remarcabil eveniment îi este consacrată o amplă lucrare monografică, elaborată de N. Adăniloai și Dan Berindei și apărută, nu de mult, în Editura Academiei. Specialiști în istoria modernă, autorii — după o documentare aproape exhaustivă — tratează multilateral reforma agrară din 1864, înfățișând rînd pe rînd diferitele ei aspecte și elucidînd, printr-o argumentare convingătoare, principalele probleme abordate.

Monografia cuprinde două părți — fiecare avînd cîte șase capitole — o introducere și o încheiere (denumită „concluzii generale“). Introducerea se ocupă cu istoriografia problemei, partea I cu elaborarea legii rurale, iar partea a II-a cu aplicarea acesteia; concluziile generale reliefează însemnătatea și urmările reformei agrare.

Este de subliniat faptul că autorii examinează în prima parte a lucrării nu numai lupta politică pentru înfăptuirea reformei, ci și condițiile social-economice, implicit contextul internațional la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd în țările din centrul și răsăritul Europei — urmînd exemplul Occidentului — rezolvarea problemei agrare era pretutindeni la ordinea zilei. După ce sînt trecute în revistă reformele agrare din Europa, se precizează că mai ales cele din Imperiul habsburgic și țarist au avut un răsunset apreciabil și în sînul țărănimii din Principatele Române, dornică de a scăpa de clacă și de a primi pămînt. Pornind de la această stare de lucruri, se constată că reforma agrară din 1864 nu este un eveniment izolat de istorie generală, ci un episod caracteristic al unui proces firesc, îndelungat și comun țărilor Europei centrale și răsăritene; ea se încadrează în lanțul transformărilor social-economice din această parte a Europei. Autorii țin însă să sublinieze că reforma la care s-a ajuns în 1864 în Principate a fost un rezultat în primul rînd al dezvoltării interne, al necesităților obiective și al situațiilor specifice din țara noastră.

Cu toate înrîuririle externe — care au creat oarecum anumite condiții favorabile sau au sugerat indirect unele modalități de legiferare —, reforma înfăptuită în august 1864 de tînărul nostru stat național va avea particularitățile ei, izvorîte din realitățile românești. Ea „a fost impusă — după cum de precizează în monografie — de stadiul de dezvoltare a societății românești, care, o dată cu revoluția burghezo-democratică din 1848, pășise în orînduirea capitalistă. Menținerea relațiilor feudale în agricultură nu mai era compatibilă... cu dezvoltarea economico-socială în ansamblu și, în aceste condiții, contradicțiile sociale s-au ascuțit la maximum, în așa fel încît înlăturarea vechilor relații agrare devenise o necesitate inexorabilă“ (p. 39).

După o tratare amplă a stadiului dezvoltării agriculturii în Principate în perioada premergătoare anului 1864 și a raporturilor dintre moșieri și clăcași, se evidențiază faptul semnificativ că lupta continuă a țărănimii, care depășea desfiori cadrul strict local, a obligat guvernul să accelereze înfăptuirea reformei.

Un loc important se acordă în lucrare dezbaterilor furtunoase prilejuite de problema agrară în Adunarea ad-hoc de la Iași, în Comisia centrală de la Focșani și mai ales în Adunarea deputaților în anii 1862 și 1864. Poziția progresistă a lui M. Kogălniceanu, Al. I. Cuza și a colaboratorilor acestora care — combătînd concepțiile reacționare ale deputaților conservatori — militau pentru împrumietărirea clăcașilor este bine conturată. Legea rurală din august 1864, care, abolind claca și celelalte privilegii feudale, aducea țărănimii reforma mult așteptată, este de asemenea analizată în mod obiectiv, reliefindu-se atît însemnătatea, cît și anumite limite ale ei.

Partea a II-a a lucrării — bazată aproape în întregime pe documente inedite — se ocupă pe larg de aplicarea pe teren a reformei agrare. Rînd pe rînd, sînt analizate în diferite capitole: explicarea și ecoul legii rurale la sate, desfășurarea lucrărilor tehnice de aplicare a reformei (formarea comisiilor de împrumietărire, delimitarea și împărțirea pămînturilor la clăcași), mijloacele folosite de moșieri și arendași pentru a eluda reforma, contestațiile și revoltele țărănești cauzate de nedreapta aplicare a legii rurale și de abuzurile claselor dominante, împrumietărirea însurășeilor și vînzarea moșiilor statului în loturi mici la săteni.

Reține atenția faptul că țărănimea a primit cu mare entuziasm legea rurală, iar moșierimea cu ostilitate vădită; de aceea reforma s-a aplicat în condițiile unei ascuțite lupte de clasă. Majoritatea moșierilor și arendașilor s-a împotrivit aplicării corecte a reformei și, bucurîndu-se de complicitatea autorităților județene, a căutat să-i dea un caracter mai restrîns decît cel prevăzut de lege. Sînt demonstrate convingător în lucrare diferitele procedee de tergiversare a aplicării reformei de către moșieri și arendași, abuzurile acestora — cu complicitatea aparatului de stat — în excluderea de pe tablele de împrumietărire a unui mare număr de săteni, în trecerea multor clăcași dintr-o categorie superioară într-alta inferioară (spre a primi loturi mai mici de pămînt), în înșelarea țaranilor la măsurătoare, în delimitarea

de terenuri neproductive etc. Față de aplicarea abuzivă a legii rurale, țărănimea nu putea rămâne indiferentă. În numeroase sate locuitorii s-au răsculat, opunându-se delimitărilor arbitrare, făcute de proprietari și arendași. Ei au fost însă constrinși prin forța armată să accepte aceste delimitări nedrepte și să lase moșierilor pământurile mai productive ce le avuseseră pînă atunci în folosință.

Urmărindu-se procesul de împrumietărire în fiecare județ, în monografie se reliefează un fapt cu totul nou, anume că aplicarea pe teren a reformei nu s-a terminat în anii 1864—1865 — cum prevedea legea —, ci s-a prelungit mereu, timp de mai bine de un deceniu, din cauza abuzurilor menționate.

Un merit incontestabil al autorilor lucrării prezentate constă în corectarea datelor statistice furnizate la începutul acestui secol de economiștii vremii — G. D. Creangă, Leonida Colescu ș.a. — referitoare la numărul împrumietărilor și la suprafețele de pământ ce li s-au atribuit. Pe baza studierii matricolelor nominale județene a împrumietărilor, a confruntării cu cele din plăși, cu procesele-verbale ale comisiilor de împrumietărire și cu statisticele Ministerului de Finanțe (după care se făcea încasarea anuală a despăgubirii clăcii de la țărani), autorii au ajuns să stabilească alte cifre, mai apropiate de realitate, în privința beneficiarilor reformei din 1864. Din această minuțioasă cercetare rezultă că pe baza legii rurale din 1864 au fost împrumietăriți 406 429 de țărani, iar alți 60 651 au primit numai locuri de casă și grădină (cîte 10 prăjini fiecare). Din cei 406 429 de clăcași: 72 751 au primit pământ la categoria frunțașilor (cu 4 boi), 200 132 ca mijlocași (cu 2 boi) și 133 546 ca pâlmași. Un număr de 38 590 de clăcași au fost excluși arbitrar de la împrumietărire. În total cei 406 429 de clăcași împrumietăriți au primit 1 654 969 de hectare din moșiile particulare și din cele ale statului; conform legii rurale trebuia să li se dea o suprafață totală de 1 770 831 ha; prin urmare, suprafața de pământ — stabilită de autori — cu care au fost frustrați țăranii prin diferite practici, cu ocazia reformei din 1864, se ridică la 115 862 ha. Peste 100 000 de familii de clăcași au rămas atunci fără pământ de hrană (aici intră cei excluși, însurăței, plus cei trecuți la 1864 în categoria „cu casă și grădină”). Tot pe baza legii rurale au mai fost împrumietăriți, între anii 1878—1880, 48 342 de însurăței cu 228 328 ha, iar unui număr de 106 714 săteni, prin legea din 1889, li s-a dat posibilitatea să-și cumpere loturi mici pe moșiile statului, atingînd o suprafață totală de 546 593 ha.

Evidențiindu-se, în încheierea monografiei, că prin legea rurală decretată de Cuza în 1864 și prin cea de vînzare a moșiilor statului din 1889 — bazată, de altfel, tot pe prima — un număr de 622 136 de familii de săteni au devenit proprietari pe aproximativ două milioane și jumătate de hectare, se atrage totodată atenția că reforma din 1864 n-a rezolvat decît parțial problema agrară în România, în stăpînirea moșierilor rămînînd circa 70% din suprafața cultivabilă a țării. Deși n-a rezolvat complet problema țărănească, reforma agrară din 1864 — conchid autorii —, desființînd claca și dependența de moșie și împrumietărînd majoritatea clăcașilor, „a dat un puternic impuls dez-

voltării producției de mărfuri și în general progresului societății românești“ (p. 347).

Autorii, avînd o bogată experiență în munca de cercetare științifică, valorifică cu competență atît izvoarele publicate, cît și imensul material inedit cules din arhivele centrale și locale; după o analiză critică și o interpretare marxistă a fenomenelor istorice studiate, ei reușesc să redea un tablou veridic și complet al reformei agrare din 1864 și al urmărilor ei pentru dezvoltarea ulterioară a României.

Monografia reprezintă o lucrare temeinică în problema agrară, o contribuție valoroasă la istoria modernă a României.

L. DUMITRESCU